

DU CZYNSKA ILONA

Halálával nemcsak egy nagyszerű ember ment el, hanem a világháborúdalom egy lángja is kiobbant, az a láng, mely már csak benne lobogott a húszas évek hitével.

Forradalmárnak született. Előkelő vidéki családjá körében már kislányként nyugtalanságot érzett. Tizenhét éves korában, a világháború első esztendejében azt panaszolta barátnőjének, Gyömrői Edinek írt levelében, milyen borzasztó, hogy csak harisnyát köhnet a háború ellen, pedig ő többet szeretne csinálni. Meg is találta nemcsak a keretet, melyben hosszosabban dolgozhatott a háború ellen, a haladó diákság Galilei körében. Svájci tanulmányúttárról hazahozta a zimmerwaldi konferencia háborúellenes határozatait, és galileista társai segítségével röplapokon terjesztette a munkások és katonák között.

Mesterre, ahogyan ő szokta mondani, „szellemi apánk”. Szabó Ervin volt. Tőle tanulta a gondolat és a tett egységének alapötvényét a forradalmi mozgalomban. Másik nagy példaképe Ady volt. Egyszer megkérdéztem tőle, mit köszönhet generációjá Ady-nak, lelkes diáklány hangján azt felelte: mindent.

A 18-as Galilei pörben első férjével, Sugár Tivadarral együtt ő volt a főáldott. Mikor a tárgyaláson védője a szájába akarta adni, hogy nem forradalmár, hanem reformista, nem ment bele, nem kapaszkodott meg az odavetett mentőövben. Inkább vállalta a két és fél évi börtönt. A forradalom szabaddította ki, s ettől kezdve élete elválaszthatatlan a munkásmozgalomtól.

A Tanácsköztársaság bukása után ő is Ausztriába emigrált, de számára Bécs nemcsak átmeneti állomás, hanem forradalmi terep is: részt vesz az osztrák munkásmozgalom akcióiban, egészen az 1934 februári vereséig sajtó- és rádió-propagandistája az osztrák munkások fegyveres védelmi szövetségének, a Schutzbundnak. Nemrég magyarul is megjelent könyve szép emléket állít a mozgalom egyik vezérének, „az erdszak teoretikusának”, Theodor Körnernek, aki szerencsésen egyesítette magában a teóriát és a cselekvést.

A második háború alatt Károlyi mellett találjuk Ang-

liában. Férjével, Polányi Károlyval, a világhírű gazdaságtörténésszel együtt harcol az új, demokratikus Magyarorszáért, mint az Angliai Magyar Tanács tagja, az angol hadseregben pedig pilóta kiképzést kap.

A háború után Kanadába költöznek, de a hidegháború elmúltával ismét egyre szorosabbra fűződnek a hazához kötő szálak. 1963-ban férjével együtt magyar költői antológiát szerkeszt, mely először mutatja be a modern magyar irodalmat angol nyelvtérleten.

Ekkor, rendszeres hazalátogatásai során ismerhetjük meg emberközélebről is Duczyńska Ilonát. A kanadai Pickering, Bécs és Budapest között cikázva mindentütt jelen volt, ahol demokratikus jogokat, forradalmas gondolatot kellett védeni. Tiltakozott minden jogtalanság ellen, a világ bármelyik tájkán követték is el, és tiltakozásának kiállításának mindig súlya volt, mert saját múltja szolgált hozzá fedezetül. Embert szeretleméltóságával, sohasem flogatott szellemi fölényével mindenkit meghódított. Mert okos is volt, és a szenvedélyes embereknek azzal a ritka tulajdonságával rendelkezett, hogy tudott nyugodtan és szenvedélymentesen, szelíd bájjal, de nagyon határozottan vitalkozni. Dícsérete felért egy kitüntetéssel, korholása mindig gondolkodásra késztetett. Erdéklődése egy pillanatra sem lankadt semmi iránt, amiben az új csíráját fedezte fel. Erőtelős hát, hogy legközelebb a fiatalság állt hozzá. Ha Pestre jött, és az utóbbi években szinte évente eljött hosszabb-rövidebb időre, a fiatalok tucaitjai vették körül, és ő nem úgy ült közöttük, mint a múlt ittfeljejtett kuriózuma, hanem mint tapasztalt barát, akinek éppen az ő jelenükről és jövőjükről van lényeges mondanivalója.

Az utolsó években sajtó alá rendezte Polányi Károly irodalmi hagyatékát, és írta férje életrajzát. Nagyon sokat akart még végezni. Egyre tervezte önéletrajzát is, de ebből csak az első fejezet készült el. A jövő télen idehaza szándékozott dolgozni a folytatáson. Utoljára hagyta az önéletrajzot, talán azért is, mert puritán lénye lázadt az ellen, hogy önmagáról beszéljen.

Pedig élete még sok-sok elfövenő nemzedék számára lesz fontos tanulság: a forradalomhoz való hűség és az emberi szuverenitás ragyogó példája.

A MAGYAR HÍREK KÉRDÉSEIRE ADOTT VÁLASZ

Kérditek, barátaim, mit jelentett és mit jelent nekem, személyesen a magyar kultúra. Azt jeleníti ma is, amit akkor jelentett, kora gyermekkoromban, kora ifjúságomban, mikor megérintett. Nem az egyetemes kihatását értem ez alatt, hiszen az olyan gazdag és sokrétű mint maga az élet és nem is azt a kultúrát értem, azt az általános műveltséget, amit megad az iskola, egyetem — abban nem volt részem. Magyar iskolába soha sem jártam, magyar műveltségem nincsen, csak éppen édesanyám nyelve volt magyar. Mikor kultúrát mondok, azt az érzelmi és értelmi valóságot értem, ami élménnyé válna befogad magába, cselekvő alannyi formál, vértez és irányít az életút végéig. Három ilyen érintésére emlékszem.

Megérintett, mikor öt- vagy hatéves lehettem és az első könyvem első oldalán tanultam meg olvasni. Inkább danolva, mint beszélve „olvastam”: „A-dám-volt-az-el-ső-em-ber-ift-jabb-ik-fi-ja-A-bel-kit-báty-ja Kááá-jin i-rigy-ségből meggyilkolt. Ó-té-rossz Kááá-jin nem-fáj-szi-ved jaj-ja-rit hall-va-ártatlanöcséd-nek? Is-ten-ő-j-jon-i-rygy-ség-től.” A könyv címe „Flóri könyve” volt, szerzője Bezerédj Amália, kiadója Heckenast Gustáv, szelleme a reformkor szelleme, mondánivalója a felvilágosodás morale laïque-ja.

Megérintett, mikor nyolc- vagy kilencéves lehettem. A „kis Arany”, a balladaskötet volt minden más könyv között a „kincs”, abban is az „Eduárd király, angol király léptet fakó lován...” És bevésődtek a sorok, egyes-egyenként. „Hah! Lányan kél az esti szél / Melford öböl felé — Szüzek sivalma s özveggyek / Panasza nyög belé...” Fehér galamb, ősz bárd, ifjú bárd. „De vakmerőn s hivatlanul / Előáll harmadik. / Kobzán a dal magára vall...” (Ó, ti félig értett szavak, ti titok-

zatos adakozói az átértett értelemnek!) „Elhullt csatában a derék / No halld meg, Eduárd! / Neved, ki diccsel ejtené / Nem él oly velszi bárd. / Emléke sir a lanton még, / No halld meg, Eduárd! / Atok fejedre minden dal / Melyet zeng velszi bárd.” ... „Ötszáz bizony dalok mon / I farsang... / De... / sem bírta mondani, / Hogy éljen Eduárd.” — Bevésődött a mondánivalója: Lázadj a zsarnokság ellen!

Megérintett, amikor lehettem már 12—13 éves, amikor Adyval szálltam, Adyval jártam a nyomor világát. „Az Úr Illésként elviszi mind / kiket nagyon sújt és szeret / Tüzes, gyors szíveket ad nekik / Ezek a tüzes szekerek.” „Mikor az elnyomottak, a senkik / Jajdulva, fegyverkezve jönnek... Jönni fog az Isten, az ōs Élet / S e földön szól majd harsonája: / 'Halottak, élők s eljövendők, / Im, igazságot tesztek én máma' / S e földön szól majd harsonája.” „Dobban a föld s piros virágos, szent láng-folyó / Minden utca, ha mi előtt-folyó.” „Gyár-marta, szép, sovány, bús albó / Melle horpadt, vállá kiáll... Te nagy város, csupán öt percig / Alljon úritetlen a bor / Dús asztalán dús nábobidnak, / Mert valahol talán utolsó / Álmodik a nyomor.” Utat rajzolt, utat jelölt ki: a forradalom útját az Ember társadalma felé.

Három ajándékot adott hát, útravalóul, a magyar kultúra. Még útban vagyok.

*

Es kérditek azt is, barátaim, hogyan sikerült az idegen környezetben megtartani, ápolni az anyanyelvet, és a magyar kultúrával való kapcsolatot?

Alapjában van erre egy igen egyszerű felelet: akkor nem kopik el a szó, mikor használják. És használtuk a magyar szót, férjem Polányi Károly és én az idegenben leélt közös életünk több mint négy évtizedén át. Az emberéletnek vannak sarkalatos élményei, van amit idegen terek, idők, emberek el nem sodorhatnak, föl nem oltathatnak. Azt hiszem, Polányi Károly életében ez a sarkalatos élmény a Galilei Kőr beindítása volt; az életemben — tudom — az 1917—19-es forradalmi évek voltak. Ezeknek az élményeknek a nevében maradtunk meg mind nyelven, mind tudatban, magyarnak.

De folyamatos kapcsolatot a magyar kultúrával ez mégsem jelentett. A húszas-harmincas évek horthystia Magyarországtól úgy szigeteltük el magunkat, hogy nem ért el bennünket akkor, in statu nascendi a magyar irodalmi és társadalomkutató élet új virágzása. Csak sokkal később, a londoni emigrációban, a háború folyamán, mikor baráti magyar körökben éltünk — Károlyi Mihályék és a Londoni Magyar Klub környezetében — jutottak el hozzánk ezek a kincsek: a „Puszták népe”, József Attila páratlan költészete, és a falukutató irodalom a maga teljességében. Köszönet ezért mindennek-előtt felejthetetlen emlékü barátunknak, Havas Endrének jár. Elhullt csatában ő is, a derék.

Ha válaszolnom kell, hogy hogyan maradt meg a kapcsolat nyelvünkhöz és kultúránkhöz úgy öt-hat évtizeden át, azt kell mondanom: ahhoz a pusztá magányos hűség nem elég; kell ahhoz még emberi közösség másokkal, akikben a magyarság kongeniális szelleme él.

A párizsi Magyar Műhely szerkesztői, Nagy Pál, Papp Tibor a közelmúltban több képzőművészeti kiállításon vettek részt. Elsőként a Pompidou Központban (Salle d'actua-lité), 1977-ben, majd Le Havre-ban és Párizsban (Fondation Nationale des Arts Gra-

doux	jours	couleur	desang
délucieux			